

ДАВНЯ ІСТОРІЯ

УДК 94 (37) : 323.23

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2024.1.244>

Тимофій Червонюк*

ПРОПАГАНДА ГАЛЛІЄНА В КОНТЕКСТІ ЛЕГІТИМАЦІЇ ІМПЕРАТОРСЬКОЇ ВЛАДИ

Анотація: Метою статті є дослідження пропаганди Галлієна в період 260–268 років та аналіз її впливу на владу імператора. Після захоплення в перський полон у битві біля Едеси імператора Валеріана, Галлієн став одноосібним правителем Римської імперії. В цей час держава зазнає поразки від військ шахиншаха Шапура I та потерпає від набігів варварів. До цього додаються узурпації та заколоти проти імператора. Внаслідок однієї з таких узурпацій під проводом Постума, Галлієн втрачає фактичний контроль над значною частиною імперії. Така хитка політична ситуація на початку правління змушує Галлієна вдаватися до пропаганди в якості інструменту зміцнення своєї одноосібної влади. Використовуючи монети – своєрідні засоби масової інформації доби античності, та написи на них, імператор намагався надати певний образ собі та своєму правлінню. Упродовж років пропаганда Галлієна змінювалася в залежності від наявної політичної обстановки, адаптуючись до нових реалій. Пропаганда була лише складовою системи легітимації влади Галлієна, однак її успішність, у тому числі, дозволила імператору залишатися на політичній вершині в буремний для Римської імперії час.

Ключові слова: Імператор Галлієн, пропаганда, легітимація, монети, написи

Упродовж третього століття Римській імперії довелося пройти через затяжний період кризи, яка тривала з приходу до влади Максиміна Фракійця у 235 р. до початку правління імператора Діоклетіана у 284 р. Апогей кризи припав на період правління імператора Галлієна, який після захоплення у сасанідський полон свого батька Валеріана I в 260 р. став одноосібним правителем Римської імперії. У цей час римська армія терпить поразки від військ шахиншаха Шапура на сході, що власне й призводить до небаченого до цього приниження Риму – полону імператора. Вздовж Рейну та Дунаю, а також у басейні Чорного та Егейського морів, посилюють свою активність варварські племена, які під час своїх рейдів прориваються вглиб території імперії. Разом з цим починають активно з'являтися узурпатори імператорської влади, які протиставляють себе законному правителю Галлієну. Найвідомішим і найуспішнішим з них став Постум, який узурпував владу на території римської Галлії та де-факто став незалежним від Риму правителем сепаратного утворення під назвою Галльська імперія. У такій ситуації, де саме існування Римської імперії

* Червонюк Тимофій Анатолійович – магістр кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна);
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6690-3934>; e-mail: nessajta@gmail.com

опинилося під найбільшою з часів її оформлення загрозою, Галлієн став найбільш довготривалим правителем за весь час кризи, навіть якщо не рахувати період співправління з Валеріаном з 253 по 260 роки. У контексті цього, здавалося би парадоксального факту, постає питання: як йому це вдалося? Одним із ключових засобів легітимації влади, які використовував Галлієн після набуття одноосібної імператорської влади, була пропаганда – традиційний елемент підтримки будь-якої існуючої політичної системи. Будучи не характерним «солдатським імператором», які домінували при владі в Римі у добу кризи третього століття, Галлієн надав своїй пропаганді кілька цікавих особливостей, які вирізняють її на фоні епохи. Дослідження пропаганди має свою актуальність у контексті кращого розуміння системи легітимації Галлієна, яка дозволила йому міцно закріпитися при владі в добу кризи.

Метою роботи є дослідження пропаганди Галлієна та її аналіз у контексті легітимації імператорської влади в період одноосібного правління з 260 по 268 роки. Завданнями статті є: визначення головних тем пропаганди Галлієна у вказаний період, аналіз її розвитку, дослідження причин і передумов використання конкретних пропагандистських тем, з'ясування значення пропаганди для укріплення політичної влади імператора.

Фундаментальною складовою дослідження пропаганди є нумізматичні джерела – монети, випущені в період з 260 по 268 роки. Монети виготовлялися з обробленого золота, срібла, бронзи, міді та латуні. Головними монетними дворами, де карбувалися монети Галлієна, були Рим та Медіолан. З 260 р. монетні двори з'являються у Сискії, що в Паннонії, та провінції Азія (точне місто встановити складно). Основними номіналами в часи Галлієна залишалися золота монета – аурей і срібна – антонініан. Також були поширені сестерції, аси та дупондії.

Дві сторони монети – аверс і реверс, містили напис (легенду) та зображення. Аверси, як правило, доволі однотипні, адже найчастіше містять зображення імператора (бюст або голову) та стали легенду. У випадку з монетами періоду одноосібного правління Галлієна це легенда GALLIENVS AVG. Реверс представляє набагато більшу цікавість, адже саме на ньому і розміщувалися унікальні зображення та легенди, які створювали пропаганду. Таке поєднання візуального матеріалу з чіткими словесними формулюваннями у вигляді легенд дозволяло монетам перетворюватися на виразники ідей у металі¹.

Окрім своєї прямої задачі, яка полягала у функції платіжних засобів, монети були своєрідним засобом масової інформації для імператорського двору, що дозволяло поширювати на широкий загал потрібні правителю та його оточенню ідеї. Саме завдяки своїй прямій функції, з монетами контактували широкі верстви населення у великих і малих містах, військових таборих і сільських районах у найрізноманітніших куточках Римської імперії. Вигляд та інформація, яка розміщувалася на тому чи іншому типі монет, могли бути розроблені та запущені у виробництво як без прямого втручання влади у процес, так і за прямого сприяння імператора і його оточення. У джерелах згадується багато випадків, коли римські імператори виявляли безпосередню зацікавленість у вигляді монет і

¹ *Toynbee J.M.C. Picture-Language in Roman Art and Coinage // Carson R.A.G., Sutherland C.H.V. (eds.). Essays in Roman Coinage Presented to Harold Mattingly. Oxford: Oxford University Press, 1956. P. 221.*

брали участь в їхній розробці². Таким чином, правителі, у тому числі й Галлієн, мали прямий вплив на вигляд і зміст монет. Подібним до монет чином у пропагандистських цілях використовувалися медальйони, які мали більш інтимний характер і виготовлялися, перш за все, для подарунків відносно невеликому колу осіб³. У статті використані монети та медальйони з каталогу «The Roman Imperial Coinage» (RIC) за редакцією британських нумізматів Гарольда Маттінглі та Едварда Сайденхема, перша частина п'ятого тому якого містить монети періоду одноосібного правління Галлієна. Цифрова версія «The Roman Imperial Coinage» (<https://numismatics.org/ocre/>) зі зручним пошуком по монетах каталогу представлена проектом Online Coins of the Roman Empire Американського нумізматичного товариства.

Іншою важливою групою джерел для вивчення пропаганди слугують епіграфічні пам'ятки. Вони представляють собою написи на твердій поверхні, які в цілому були як за доби Римської республіки, так й імперії. Інколи нові написи розміщувалися на вже існуючих, як, наприклад, в Остії епіграфічна пам'ятка з відзначення дециналій Галлієна була виконана поверх напису часів Септимія Севера⁴. Присвячені імператорам епіграфічні пам'ятки часто містять перелік їхніх титулів. Крім того, в епіграфіці ми знаходимо доволі багато звернень до імператорів, виконаних у формі похвали. Це дає нам змогу реконструювати публічний образ римських правителів, який вони намагалися створити, використовуючи пропаганду. Епіграфічні пам'ятки періоду одноосібного правління Галлієна містяться у таких збірках: *Corpus Inscriptionum Latinarum* (CIL), *Inscriptiones Latinae Selectae* (ILS) та *L'Année épigraphique* (AE). Цифрова база даних більшості епіграфічних пам'яток розміщена на порталі EDCS (*Epigraphik-Datenbank Claus / Slaby* – <https://db.edcs.eu>), створеного німецькими науковцями Анною Кольб, Манфредом Клауссом, Вольфгангом Слабі та Барбарою Войтрас. Присвячені Галлієну написи ми знаходимо найчастіше в Італії, придунайських провінціях на Балканах і провінції Африка. В умовах вкрай малої кількості та фрагментарності письмових джерел, датованих 260–268 роками, епіграфічні та нумізматичні джерела взаємодоповнюють один одного та слугують базисом для дослідження пропаганди Галлієна у цей період.

Збалансувати та доповнити епіграфічні та нумізматичні джерела нам може допомогти нарративна традиція. Цікавим джерелом є лист «До Германона та єгипетських братів» Діонісія Александрійського, сучасника Галлієна та єпископа Александрії, який наводить у своїй «Церковній історії» Євсевій Кесарійський. Лист містить панегірик імператору Галлієну та цікавим чином перегукується з його пропагандою. Про зв'язок Галлієна з видатним філософом-неоплатоніком Плотіном, який міг вплинути на пропаганду, нам повідомляє інший сучасник подій Порфирій у своїй праці «Життя Плотіна». Окремі аспекти з політики Галлієна та його особистих рис, які могли вплинути на формування пропаганди, наводить *Historia Augusta*. Хоч і до цього джерела у контексті біографії імператора треба ставитися надзвичайно скептично, все ж окремим елементам, таким як візит Галлієна до Афін та опис його зацікавленості культурою, можна довіряти.

² *Peachin M.* Roman Imperial Titulature and Chronology, A.D. 235–284. Amsterdam: Gieben, 1990. P. 10.

³ *Baharal D.* Victory of Propaganda: The dynastic aspect of the Imperial propaganda of the Severi: the literary and archaeological evidence AD 193–235. Oxford: BAR Publishing, 2016. P. 26.

⁴ CIL XIV 5330–5334.

Для наведення політичного контексту пропаганди у статті використані праці Аврелія Віктора «Про цезарів», Зосима та Зонари.

Одним з перших дослідників, який активно став займатися дослідженням монет періоду правління Галлієна та їхнього змісту, став австрієць угорського походження А. Алфьольді. Зокрема, у його статтях, опублікованих у збірці «Дослідження з історії світової кризи III ст. н.е.», порушується питання наслідування Октавіану Августу з боку Галлієна⁵. Крім того, у своїй роботі А. Алфьольді присвятив багато уваги дослідженню датування монет і встановлення політичних обставин їхнього випуску. Можна стверджувати, що він став першим дослідником політичної пропаганди на монетах Галлієна. Однак, фокус уваги А. Алфьольді залишався переважно на дослідженні військової та релігійної тематики у пропаганді.

Фундаментальною роботою, присвяченою Галлієну, є монографія Л. де Блуа «Політика імператора Галлієна», яка попри свій майже п'ятдесятирічний вік залишається головною науковою працею про імператора. У своїй монографії дослідник зачіпає і проблематику пропаганди Галлієна, розглядаючи образ, який імператор намагався створити навколо себе та свого правління⁶. Автор комплексно підходить до розгляду пропаганди Галлієна, використовуючи не тільки монети, а й написи. Л. де Блуа виділяє в якості провідної теми пропаганди настання «нової золотої доби», яку активно просував Галлієн. Дослідник відзначає прагматичність імператора у використанні пропаганди, наголошуючи на тому, що Галлієн використовував різні сюжети задля звернення до конкретних категорій населення, у першу чергу – до військових. Іншою працею, присвяченою Галлієну, є дисертація німецького дослідника М. Гайгера, захищена у Аугсбурзькому університеті. Автор докладно розглядає карбування монет за Галлієна, частково зачіпаючи політичний вимір пропаганди імператора⁷. М. Гайгер наголошує на бажанні Галлієна відокремити у пропаганді своє одноосібне правління від періоду спільного імператорства з Валеріаном. Крім того, цінним для нас є те, що дослідник відзначив важливість святкування дециналій у контексті розвитку пропаганди Галлієна.

Найдетальніший розгляд монет Галлієна представлений у роботі дослідниці нумізматики Е. Мандерс «Карбування зображень влади: зразки зображення римських імператорів на імперських монетах, 193-284 рр. н.е.». У ній авторка докладно розглядає теми, які зображувалися на монетах від Септимія Севера до початку імператорства Діоклетіана. Окремий розділ книги присвячений монетам Галлієна за весь його період перебування при владі⁸. Дослідниця ретельно структурувала монети за тематикою зображень і легенд на них, а також виділила відмінності на монетах Галлієна між періодами його співправління й одноосібного імператорства. Хоча у своєму дослідженні Е. Мандерс приділяє мало уваги політичним обставинам у зображенні тих чи інших сюжетів на монетах, вона відзначає важливість пропаганди Галлієна у системі легітимації його влади та гнучкість імператора в її використанні. Іншою роботою, присвяченою

⁵ *Alfoldi A.* Studien zur Geschichte der Weltkrise des 3. Jahrhunderts nach Christus. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1967. S. 52-54.

⁶ *de Blois L.* The Policy of the Emperor Gallienus. Leiden: Brill, 1976. P. 120-168.

⁷ *Geiger M.* Gallienus. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2015. S. 211-247.

⁸ *Manders E.* Coining Images of Power: Patterns in the Representation of Roman Emperors on Imperial Coinage, A.D. 193-284. Leiden: Brill, 2012. P. 269-303.

дослідженню монет третього століття й елементів пропаганди в них, є дисертація Р. Хедлунда «...не досяг нічого гідного пам'яті». Карбування монет і влада в Римській імперії бл. 260–295 роки нашої ери» з Університету Уппсали. Вона цікава тим, що виділяє 260 р., а саме початок одноосібного правління Галлієна, як своєрідну точку неповернення, яка привнесла серйозні зміни в імператорську пропаганду⁹. Для нашої теми дана робота важлива тим, що автор вказує на політичний підтекст у використанні Галлієном Юпітера та Соля у своїй пропаганді.

Окремі аспекти пропаганди в монетах Галлієна висвітлювалися дослідниками у статтях. Р. Вайгль присвятив свою статтю «звіриній серії» та проблемі появи нових богів-захисників на монетах Галлієна¹⁰. Л. Маккоул звернувся до проблематики монет з легендою GALLIENAE AVGVSTAE та їхнього можливого тлумачення¹¹. Не дивлячись на достатньо високу увагу дослідників до монет Галлієна, з періоду виходу монографії Л. де Блуа залишаються нерозкритими окремі політичні аспекти пропаганди імператора періоду одноосібного правління, комплексний розгляд яких уможливило написання цієї статті.

Рис. 1. Аурей з зображенням Юпітера та легендою IOVI VLTORI на реверсі

Незважаючи на той факт, що Галлієн вже мав статус повноправного правителя (тобто титул августа¹²) фактично починаючи від приходу до влади свого батька Валеріана у 253 р. та був активно задіяний у політичних процесах і військових кампаніях імперії, все ж додаткові дії з легітимації власного положення на імператорському престолі у 260 р. видавалися необхідними. Особливо враховуючи факт принизливого полону Валеріана, який не міг не позначитися на позиціях та репутації Галлієна. Саме тому видається логічним той факт, що Галлієн намагався додатково укріпити свою владу після становлення одноосібним імператором. Яким чином імператор намагався у новий спосіб легітимізувати свою владу після 260 р. нам можуть показати монети. Roman Imperial Coinage містить кілька типів

⁹ Hedlund R. "...achieved nothing worthy of memory". Coinage and authority in the Roman empire c. AD 260–295. Uppsala: University of Uppsala, 2008. P. 51.

¹⁰ Weigel R. Gallienus' "Animal Series" Coins and Roman Religion // The Numismatic Chronicle. 1990. Vol. 150. P. 135–143.

¹¹ MacCoull L. Gallienus the Genderbender // Greek, Roman and Byzantine Studies. 1999. Vol. 40. P. 223–238.

¹² Детальніше див.: Peachin M. Gallienus Caesar (?) // Zeitschrift Für Papyrologie Und Epigraphik. 1988. Vol. 74. P. 219–224.

монет із зображенням Юпітера та легендою IOVI VLTORI (Юпітер Месник) на реверсі (рис. 1): ауреї¹³, сестерції¹⁴, антонініани¹⁵ та ас¹⁶. Цікаво, що всі вони відносяться до періоду одноосібного правління Галлієна. Подібна легенда зустрічається лише раз на сестерції, який датується 253–254 р.¹⁷ Загалом же Юпітеру присвячені близько 39 типів монет 260–268 рр., на яких Бог називається захисником (*conservator*) імператора¹⁸, що традиційно для римських правителів. У часи принципату, особливо за часів Траяна й Адріана, розвинулася концепція «божественної санкції» імператорської влади, згідно якої імператор отримував свою владу від Юпітера, який надавав їй божественності¹⁹. Тому цілком ймовірним виглядає те, що Галлієн через карбування монет, присвячених Юпітеру, прагнув показати отримання від верховного Бога римського пантеону «божественної санкції» своєї влади. Важливим видається використання Юпітера Месника, який лише раз згадується на монетах періоду співправління і також належить саме до його початку. Вочевидь ширше використання такої легенди якраз зумовлене захопленням у полон Валеріана та має на меті показати спроможності Галлієна²⁰.

Підтвердженням зв'язку монет з легендою IOVI VLTORI та початком одноосібного правління Галлієна може слугувати той факт, що ми не зустрічаємо подібного на монетах Постума. Хоча фактичний засновник Галльської імперії мав як мінімум 19 типів монет, де зображується Юпітер, у тому числі з подібними до монет Галлієна легендами IOVI PROPVGNAT/PROPVGNATORI²¹, IOVI STATORI²² та IOVI CONSERVAT/ CONSERVATORI²³. Справа в тому, що між Постумом і Галлієном відбувалася не лише боротьба за владу в західних провінціях Римської імперії, де перший успішно узурпував і тримав владу аж до 269 р., а й конкуренція в ідеологічній площині, пропаганді. На прикладі монет, які карбувалися законним римським імператором та узурпатором, ми можемо бачити як фактично з 261–262 рр. Галлієн і Постум переймають один в одного пропагандистські сюжети, які часто були продуктом реакції на дії свого опонента²⁴. Часто саме Постум був тим, хто переймав у Галлієна певні елементи пропаганди та реагував з власного боку на дії свого конкурента на ідеологічному поприщі. Ймовірно, що у 260 або 261 році, коли й були випущені монети з легендою IOVI VLTORI, ворожнеча між Галлієном і Постумом ще не проявила себе у повній мірі в ідеологічному вимірі. Або ж контекст з яким ці монети були пов'язані, тобто відповідь Галлієна на полон свого батька, був таким, що не вимагав прямої

¹³ RIC V.1, Gallienus sole reign, nos. 51–53.

¹⁴ RIC V.1, Gallienus sole reign, nos. 385–386.

¹⁵ RIC V.1, Gallienus sole reign, nos. 220–221.

¹⁶ RIC V.1, Gallienus sole reign, no. 420.

¹⁷ RIC V.1, Gallienus joint reign, no. 219.

¹⁸ RIC V.1, Gallienus sole reign, nos. 47, 107, 208–212, 384, 486, 614.

¹⁹ Hedlund R. Op. cit. P. 194–195.

²⁰ Ibid. P. 195.

²¹ RIC V.2, Postumus, nos. 70–72, 141, 205.

²² RIC V.2, Postumus, nos. 278, 309–310.

²³ RIC V.2, Postumus, nos. 264–265, 308.

²⁴ Детальніше про ідеологічну конкуренцію в монетах між Постумом і Галлієном див.: Grandvallet C. L'affrontement ideologique entre Gallien et Postume: L'exemple des bustes casques et des bustes à attributs herculeens // Crises and the Roman Empire: Proceedings of the Seventh Workshop of the International Network Impact of Empire (Nijmegen, June 20–24, 2006), edited by Olivier Hekster et al. Leiden: Brill, 2007. P. 337–351.

реакції Постума. Втім варто зазначити, що у Галлієна були причини використати у своїх монетах Юпітера Месника не тільки з огляду на полон Валеріана, а й через дії Постума. У 260 р. він не лише втратив у сасанідському полоні батька, а й сина та наступника Салоніна, вбитого за наказом Постума²⁵. Таким чином, у імператора було як мінімум дві причини використати у своїй пропаганді Юпітера Месника на початку свого одноосібного правління. Проголошення та демонстрація у такий спосіб невідворотності божественної відплати сприяли би серйозному укріпленню позицій Галлієна на своїй посаді, адже втрата батька-імператора та сина-наступника в один рік була тяжким ударом не тільки для родини, а й для імперії загалом, який вимагав реакції з боку імператора. Тому таке доволі активне використання Юпітера Месника стає цілком логічною пропагандистською відповіддю Галлієна на обставини та сприяє укріпленню його влади у цей непростий момент.

У контексті оновлення влади з початком одноосібного правління Галлієна цікавим видається фрагмент з «Церковної історії» Євсевія Кесарійського. У ньому автор наводить слова Діонісія Александрійського, учня Орігена, єпископа Александрії та сучасника Галлієна, про «очищення від зла старої доби» правління імператора зі становленням єдиним очільником імперії, будучи водночас і новим, і старим правителем²⁶. Діонісій пише це, засуджуючи Макріана, одного з чиновників Валеріана, який після полону імператора персами зробить спробу узурпації імператорської влади. Оскільки на момент складання коментаря Діонісієм Макріан буде розбитий, він порівнює узурпатора з хмаринкою, яка лише на деякий час затулила собою сонце (себто Галлієна)²⁷. Як ми можемо бачити, даний лист Діонісія, який наводить у своїй праці Євсевій, має яскраво виражений характер похвали імператора, яка, використовуючи метафори й інші ораторські прийоми, була виконана у кращих традиціях популярних у добу імперії панегіриків римським імператорам²⁸. Очевидно, що говорячи про «очищення від зла старої доби» Діонісій має на увазі політику Галлієна стосовно християн, яка у позитивний бік відрізнялася від політики його батька²⁹. Втім, навіть якщо прийняти таку оцінку як упереджену, видається цікавим сприйняття одноосібного правління Галлієна в якості своєрідного нового початку, нової доби в житті Римської імперії. Це означає, що хоча б певна частка християн зустріла з натхненням і сподіванням на краще становлення Галлієна єдиним правителем Риму. У свою чергу подібне ставлення частини населення імперії не могло не сприяти бажаному посиленню влади імператора. Як пише Л. де Блуа, можливо, що своїми діями з припинення гонінь Галлієн справді мав на меті заручитися підтримкою доволі чисельної громади християн на сході, де в період 260–262 рр. відбувалися узурпації, та яких міг використати у своїх цілях Шапур I, котрий після взяття Антіохії в середині 250-х років вивіз до Сасанідського царства значну кількість місцевого населення, у тому числі християн і місцевого єпископа³⁰.

²⁵ Zon. 12, 24; Zosim. I, 38, 2.

²⁶ Eus. HE. 7, 23, 1-3.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Serrano Ordozgoiti D. "Akmaióteron nyn epanthei": la representación del emperador Galieno (253-268) y el culto solar en las "epistolai heortastikai" de Dionisio de Alejandría // Habis. 2020. Vol. 51. P. 211-212.

²⁹ Стосовно переслідувань християн Валеріаном і подальшої зміни цієї політики Галлієном після 260 р. див.: Sage M. The Persecution of Valerian and the Peace of Gallienus // Wiener Studien. 1983. Vol. 96. P. 137-159.

³⁰ de Blois L. The Policy of the Emperor Gallienus... P. 184-185.

Цікавим прикладом пропаганди у монетах Галлієна можна вважати використання на ауреї бога Януса, зображеного на реверсі, з легендою IANO PATRI³¹. Це єдиний тип монет, який містить зображення цього бога не тільки за період перебування при владі Галлієна, а взагалі за час кризи третього століття. Загалом за весь час існування Римської імперії Янус доволі рідко з'являвся на монетах імператорів. За Нерона були викарбувані кілька типів монет із зображенням на реверсі храму Януса³². Крім цих трьох типів та одного типу монет Галлієна, Янус з'являється ще на 12 типах монет римських імператорів від Траяна до Гети, що доволі мало. У контексті використання Януса Галлієном, можна припустити, що час появи монет припадає на початок одноосібного правління, хоча точне датування ускладнене. Таке припущення зумовлене тим, що доволі вдало було б використати римського бога початку саме в цей момент³³. У такий спосіб можна продемонструвати символічне оновлення імператорської влади, незважаючи на семилітнє перебування Галлієна в статусі августуса, і в той же час відокремити попередній, сповнений проблем і негараздів, період. З пропагандистської точки зору, використання Януса наголошує на початку нової епохи в житті Римської імперії, яка, безперечно, буде кращою, аніж минулі буремні десятиліття.

Рис. 2. Антонініан з зображенням Сатурна та легендою AETERNITAS AVG на реверсі

На подібний вектор розвитку ідеології вказує не лише використання Януса. За Галлієна на кількох монетах з'являється ще один доволі рідкісний римський бог – Сатурн (рис. 2)³⁴. Крім зображення самого бога на реверсі присутня легенда AETERNITAS AVG, що теж натякає на прославлення настання кращої епохи³⁵. Сатурн гарно вписується в такий сюжет, адже сам він асоціювався у римлян з уявленням про золоту добу в історії людства. Про що, власне, пише Овідій у своїх «Метаморфозах»³⁶. Саме бажанням Галлієна легітимізувати свою владу після 260 р. через пропаганду настання нової, кращої доби пояснюється збільшення використання у монетах подібних сюжетів. Зокрема, дослідниця нумізматичних джерел третього століття Е. Мандерс вказує, що монети з тематикою «saeculum aureum» (золота доба) складають 20,3% від загального числа, що є третьою за частотою використання темою в монетах Галлієна періоду одноосібного правління і лише на 0,3% менше другої за частотою теми – імператорських чеснот³⁷. Активну пропаганду Галлієном настання «нової золоті доби» (*novum saeculum aureum*) відзначає і Л. де Блуа, в той же час наголошуючи на тому, що така політика була в цілому характерна для багатьох римських імператорів³⁸.

³¹ RIC V.1, Gallienus sole reign, no. 45.

³² RIC I. Nero, nos. 50-51, 58.

³³ Geiger M. Gallienus... S. 214.

³⁴ RIC V.1, Gallienus sole reign, nos. 554, 606.

³⁵ de Blois L. The Policy of the Emperor Gallienus... P. 129.

³⁶ Ovid. Metamorphoses, I, 113-114.

³⁷ Manders E. Coining Images of Power... P. 275.

³⁸ de Blois L. The Policy of the Emperor Gallienus... P. 128.

Важливою складовою пропаганди «золотої доби» є тематика настання миру (*pax*), яка широко присутня на монетах. В Roman Imperial Coinage представлені близько 38 типів монет і два медальйони з подібними легендами та зображеннями божества-персоніфікації миру – Пакс. Цікавим є використання монет з легендою на реверсі VBIQVE PAX (всеосяжний мир), яка не зустрічається раніше, та зображенням богині Вікторії (рис. 3)³⁹. Очевидно, що причиною появи подібних сюжетів була існуюча загрозлива політична обстановка: війна з персами на сході, активні набіги варварів і необхідність збройного придушення узурпаторів. У такий ситуації необхідність повернення до миру, хоча б всередині імперії, набувала першорядності.

Рис. 3. Аурей з зображенням Вікторії та легендою VBIQVE PAX на реверсі

Варто відзначити, що подібна пропаганда корелювалася з реальними діями Галлієна. У період з 262/263 по 266 роки справи в імперії дійсно покращились, адже з допомогою Одената був відновлений мир у східних провінціях імперії, заколотників вдалося придушити, а від продовження конфронтації з Постумом Галлієн вирішив на деякий час відмовитися. Продовжувала залишатися лише загроза з боку варварів, однак інтенсивність їхніх набігів на деякий час зменшується. Зосим пише про залученість Галлієна у відбитті атак приблизно у 262 р. та під час узурпації Авреола, яка мала місце вже наприкінці правління Галлієна, не згадуючи події у проміжку між цими епізодами римської історії⁴⁰. У такому випадку пропаганда миру дійсно не втрачала ефективності та могла серйозно сприяти позиціям Галлієна й легітимації його влади в Римі, незважаючи на відсутність фактичного контролю над частиною західних провінцій, адже корелювалася з реальним станом речей у державі.

Додатковій впевненості населення у настанні «нової золотої доби» сприяло проведення Галлієном у Римі святкувань на честь десятиріччя свого перебування при владі (дециналій). У письмових джерелах про їхнє пішне проведення згадують *Historia Augusta* та, частково, Аврелій Віктор, не втрачаючи можливість продемонструвати яскраво виражене засудження такої поведінки імператора⁴¹. Подібне святкування мало місце вперше з часів правління Александра Севера, адже до цього жодному з імператорів не вдалося досягти десятирічного терміну перебування при владі. У такий ситуації подібне свято дійсно могло вразити та мати сильний психологічний ефект на населення Риму, а також всіх тих, хто мав змогу взяти в ньому участь. По-перше, самі свята зазвичай вселяють надію у настання кращих часів попереду, адже людям властиво сподіватися, що після відзначення певного часового проміжку наступний період буде кращим. Як правило, такі сподівання посилюються, якщо минулий період, закінчення якого відзначається, був сповнений труднощів та викликів, що було характерним для Римської імперії 253–262 рр. По-друге, міг вселяти впевненості вже сам факт десятилітнього імператорства Галлієна, який означав наявність певної стабільності⁴². Досвідчений правитель мав куди більші

³⁹ RIC V.1, Gallienus sole reign, nos. 72-74, 121, 359-360.

⁴⁰ Zosim. I, 39-40, 1.

⁴¹ HA. Gall. 8-9.; Aur. Vict. Caes. 33, 15.

⁴² Geiger M. Gallienus... S. 217.

спроможності, навички та необхідні знання, для того щоб повернути державі мир, безпеку та процвітання. Таким чином, відбувалося гармонійне поєднання тематики оновлення імператорської влади після початку одноосібного правління та досвідченості Галлієна, яке й демонструвало святкування дециналій. Використання подібних сюжетів, а також пропаганда настання «золотої доби» слугує чудовим інструментарієм легітимації влади, яким, як ми можемо бачити, активно користувався Галлієн у перші роки становлення єдиним імператором Риму.

З проведенням святкування децинацій можна пов'язати також появу епіграфічної пам'ятки в Остії, яка датується 262–263 рр. (проте може бути й пізніше датування⁴³). Дана пам'ятка цікава тим, що містить звернення до імператора у наступній формі: «Непереможному та найдостойнішому Августу Галлієну, захиснику Римської імперії, творцю всезагального благополуччя весь народ Остії приносить десятирічну обітницю»⁴⁴. В оригіналі латиною для характеристики імператора використано слово *exsuperantissimo*, що можна дослівно перекласти як «той, що виходить за межі». Очевидно, що цим автор чи автори звернення намагалися підкреслити величність Галлієна. Цікаво, що подібний прикметник притаманний характеристиці верховного бога римського пантеону – Юпітера. Таке його використання в контексті похвали імператора може вказувати на бажання надати правителю божественності, або ж відзначити його величність порівнявши з Юпітером. Інші епітети, такі як «непереможний» (*invictus*) та «захисник Римської імперії» (*protector imperii Romani*) можна трактувати як наголошення на військових здобутках імператора та його ролі у підтримці безпеки, що може перегукуватися з тематикою пропаганди миру, яку активно просував Галлієн. Характеристика імператора як творця «всезагального благополуччя» (*omniumque salutis auctori*) натякає на вже згадане нами оновлення імперії зі становленням Галлієна одноосібним правителем та пропаганду настання «нової золотої доби», яка також широко використовувалася, в особливості після 262 р. та проведення дециналій. Можливо й таке, що в даному зверненні Галлієн протиставляється своїм попередникам – Децію та Валеріану, які були руйнівниками «всезагального благополуччя», яке відродилося завдяки зусиллям нинішнього імператора⁴⁵.

Ще одним способом легітимації влади Галлієна стало звернення до часів Октавіана Августа та самого першого імператора. Таке повернення до минулих римських правителів у контексті укріплення своєї влади було звичним явищем для імператорів третього століття. Септимій Север у своїй пропаганді намагався бути схожим на Марка Аврелія⁴⁶ та наголошував на своїх родинних зв'язках з Коммодом⁴⁷. Імператор Децій після приходу до влади взяв собі ім'я на честь одного зі своїх відомих та шанованих попередників – Траяна⁴⁸. Після 260 р. Галлієн продовжив подібну практику. Зокрема, були виготовлені монети⁴⁹ та

⁴³ Ibid. S. 222.

⁴⁴ CIL XIV 5334.

⁴⁵ Geiger M. Gallienus... S. 221.

⁴⁶ Детальніше про звернення та використання Септимієм Севером образу Марка Аврелія у власних політичних цілях див.: Baharal D. Victory of Propaganda... P. 20–43.

⁴⁷ Heckster O. Emperors and Ancestors. Roman Rulers and the Constraints of Tradition. Oxford: Oxford University Press, 2015. P. 210.

⁴⁸ Potter D. The Roman Empire at Bay AD 180–395. London: Routledge, 2004. P. 241.

⁴⁹ RIC V.1, Gallienus sole reign, no. 28.

медальйони⁵⁰ з легендою DEO AVGVSTO, яка була використана вперше, та зображенням Октавіана на реверсі. На аверсі розміщуються зображення Галлієна, що може натякати на спробу ототожнення двох імператорів. Іншим зверненням до Августа можна вважати використання низки легенд на монетах, таких як OB LIBERTATEM RECEPTAM, OB REDDIT LIBERT, OB CONSERVATIONEM SALVTIS та OB CONSERVATIONEM PATRIAE, які своєю формою походять від вперше використаної Октавіаном легенди OB CIVIS SERVATOS⁵¹. У той же час він позиціонував себе відповідно до традиції Октавіана Августа про початок «золотої доби», яка мала початися завдяки зусиллям Галлієна, котрий, подібно до Октавіана, переміг своїх опонентів і таким чином повернув римській державі довгоочікуваний мир⁵². Ще одним способом звернутися до часів Октавіана Августа були монети з легендою FELICI/FELICIT/FELICITAS AVG та зображенням богині Фелікітас із кадуцеем та рогом достатку, символами «золотої доби»⁵³. Гайгер вказує, що особливого зв'язку з Октавіаном Августом надавало використання Галлієном Меркурія, яке найяскравіше демонструє епіграфічна пам'ятка з міста Аін Леба, у тодішній провінції Африка, де звернення до імператора починається зі згадки Меркурія у спеціальному формулюванні *Deo Mercurio Augusto*⁵⁴. Втім це малоймовірно, оскільки ми знаходимо подібні написи зі зверненням до інших богів у подібній формі, наприклад до Плутона⁵⁵ та Нептуна⁵⁶, разом зі зверненням до імператора. Мали місце й інші форми використання певних характерних рис Меркурія, одного з улюблених божеств Августа, в образі Галлієна⁵⁷. Ймовірно, що використовуючи подібну пропаганду, Галлієн намагався означити епоху Августа та самого імператора як ідеал, який варто наслідувати, та, водночас, найбільш схожий до нинішніх часів відрізок римської історії. Октавіан, відповідно, ставав тим правителем з яким Галлієн вбачав схожість.

Однією з характерних рис пропаганди Галлієна, яку ми можемо бачити на монетах, є широке використання богів римського пантеону. Окрім вже згаданих Юпітера, Сатурна та Януса, ми зустрічаємо Аполлона, Геркулеса, Марса, Соля, Мінерву, Весту, Нептуна, Меркурія, Юнону, Вулкана, Асклепія, Серапіса, Діану та Лібера Патера, що доволі аномально для третього століття. Найцікавішим є те, що більшість з використаних богів отримали статус захисників імператора. Це були Аполлон⁵⁸, Геркулес⁵⁹,

Рис. 4. Антонініан зі «звіриної серії» з зображенням козла та легендою IOVI CONS AVG на реверсі

⁵⁰ RIC V.1, Gallienus sole reign, no. 9.

⁵¹ Manders E. Coining Images of Power... P. 294; de Blois L. The Policy of the Emperor Gallienus... P. 131.

⁵² Geiger M. Gallienus... S. 220; de Blois L. The Policy of the Emperor Gallienus... P. 133.

⁵³ RIC V.1, Gallienus sole reign, nos. 186-187, 565.

⁵⁴ Geiger M. Gallienus... S. 220; AE 1930, 42 = AE 1992, 1795.

⁵⁵ AE 1905, 35.

⁵⁶ AE 2006, 1762 = AE 2007, 1680.

⁵⁷ de Blois L. The Policy of the Emperor Gallienus... P. 126.

⁵⁸ RIC V.1, Gallienus sole reign, nos. 162-167, 338, 382, 407, 415, 467-468, 559.

⁵⁹ RIC V.1, Gallienus sole reign, nos. 201-202.

Марс⁶⁰, Соль⁶¹, Нептун⁶², Меркурій⁶³, Юнона⁶⁴, Асклепій⁶⁵, Діана⁶⁶ та Лібер⁶⁷. У період співправління захисниками на монетах Галлієна визначалися лише Юпітер та Аполлон. Більше того, увагу привертає те, що на монетах, де умовно «нові» боги називаються захисниками (крім Марса та Асклепія), зображуються різноманітні тварини та міфічні істоти, пов'язані з цими богами. У подібній стилістиці були виготовлені монети з легендою IOVI CONS AVG, де Юпітер знову називається захисником імператора, і зображенням козла на реверсі (рис. 4)⁶⁸.

Ця «звірина серія» достатньо довго привертає увагу дослідників, адже вирізняється з-поміж інших типів монет своєю єдиною тематикою, яка наштовхує на міркування, що за їхнім випуском стояла чітка ідея та мета. На думку Л. де Блуа, випускаючи цю серію мав на меті залучитися більшою підтримкою серед солдатів, які практикували поклоніння різним богам⁶⁹, тобто покращити свою репутацію в очах армії. Р. Вайгель вказує, що перелік використаних богів наводить на думку, що монети могли означати проведення ігор, конкретно *ludi circenses*, і таким чином були спрямовані на покращення авторитету в очах широкого кола населення Риму⁷⁰. Водночас, звернення до даних «традиційних» богів римського пантеону могло мати на меті спробу їхнього символічного «виклику» стати на захист Риму, як це вже траплялося у римській історії внаслідок використання, зокрема, Сивіліних книг⁷¹.

Е. Мандерс висуває іншу гіпотезу, яка пояснює появу значної кількості нових божественних захисників імператора можливими уявленнями про управління імперією в дусі неоплатонізму, де завдяки божественному натхненню (та допомозі богів-захисників) імператор стає таким собі медіумом між світом земним, який він оберігає, та неоплатонічним Верховним Богом⁷². У зв'язку з обмеженою кількістю джерел, важко зі стовідсотковою впевненістю стверджувати, що та чи інша гіпотеза є дійсно вірною. Втім, важко заперечити той факт, що випуск даної серії монет мав, у тому числі, політичний характер. Незважаючи на те, чи хотів Галлієн таким чином звернутися до конкретних груп населення, які практикували поклоніння окремому богу або богам, чи використати святкування задля покращення своєї репутації в очах *plebs urbana*, чи вказати на божественність свого правління. Адже кінцева мета подібної пропаганди полягає в укріпленні влади імператора.

⁶⁰ RIC V.1, Gallienus sole reign, no. 491.

⁶¹ RIC V.1, Gallienus sole reign, nos. 282-285, 357.

⁶² RIC V.1, Gallienus sole reign, nos. 244-246.

⁶³ RIC V.1, Gallienus sole reign, no. 242.

⁶⁴ RIC V.1, Gallienus sole reign, no. 224.

⁶⁵ RIC V.1, Gallienus sole reign, nos. 172, 632.

⁶⁶ RIC V.1, Gallienus sole reign, nos. 176-183.

⁶⁷ RIC V.1, Gallienus sole reign, nos. 229-230.

⁶⁸ RIC V.1, Gallienus sole reign, no. 207.

⁶⁹ de Blois L. The Policy of the Emperor Gallienus... P. 161-169.

⁷⁰ Weigel R. Gallienus' «Animal Series» Coins and Roman Religion // The Numismatic Chronicle. 1990. Vol. 150. P. 136.

⁷¹ Ibid. P. 143.

⁷² Manders E. Coining Images of Power... P. 290.

Стосовно конкретних причин, які могли спонукати Галлієна до використання «божественної» тематики у пропаганді, то, ймовірно, це були військові кампанії проти Постума та відновлення варварських набігів готів і герулів на дунайські провінції Риму, які мали місце у 266–267 рр.⁷³ На монетах Постума ми також знаходимо зображення кількох богів (в основному вони зображувалися в парах на реверсі) з легендою *CONSERVATORES AVG*⁷⁴, а також *COMITI AVG*⁷⁵ із зображенням Геркулеса (рис. 5). Саме Геркулесу Постум присвятив найбільше сюжетів на своїх монетах, вочевидь надаючи йому особливого статусу у своїй пропаганді.

Рис. 5. Аурей Постума із зображенням його самого та Геркулеса з легендою *COMITI AVG* на реверсі

З поновленням військового протистояння між Постумом і Галлієном у 267 р., ймовірно, що обидва почали звертатися до божественної підтримки, апелюючи до тих богів і божеств, до яких вважали за потрібне. Відповідно, саме загострення політичної ситуації, спричиненої активізацією військових кампаній, виглядає найочевиднішим поясненням широкого використання божественної тематики у пропаганді Галлієна. Оскільки настання миру та золотої доби вже було не актуально, задля посилення власних політичних позицій відбулася адаптація до наявної обстановки, яка була направлена на сакралізацію влади імператора в умовах нового загострення кризи. Однак, не варто виключати особистих мотивів Галлієна, які могли побудити його до використання божественної тематики у пропаганді. Так, наприклад, ймовірним варіантом виглядає значне зацікавлення імператора у культурі в цілому. Сучасник

Галлієна та учень Плотіна Порфірій пише, що імператор з дружиною шанували видатного філософа, що натякає хоча б частково на інтерес до філософії неоплатонізму⁷⁶. *Historia Augusta* згадує візит імператора до Афіні в сатиричній формі описує його зацікавленість у грецькій культурі та відзначає мистецькі здібності, що виділяється на загальному тлі вору⁷⁷. Можливо, що Галлієн навіть був посвячений у містерії, важливий елемент античного релігійного життя, які навіть у добу Римської імперії продовжували мати виняткове значення⁷⁸. Не слід також забувати приналежність Галлієна до впливового роду Ліциніїв, що відкривало можливості для отримання гарної освіти. Тому, використанню божественних мотивів у пропаганді могли посприяти в тому числі особисті інтереси імператора та його життєвий шлях.

⁷³ Geiger M. Gallienus... S. 234; Hedlund R. «...achieved nothing worthy of memory»... P. 214.

⁷⁴ RIC V.2, Postumus, nos. 262–263, 298, 337–338.

⁷⁵ RIC V.2, Postumus, no. 261.

⁷⁶ Porphyry. Vita Plotini, 12.

⁷⁷ HA. Gall. 11.

⁷⁸ Щодо можливості участі Галлієна у Елевсініях і теорій навколо цього див.: Geiger M. Gallienus... S. 256–258; Візит Галлієна до Греції та, в тому числі, до Елевсіна міг мати суто практичний аспект, а саме посилення захисту грецьких міст у зв'язку з частими нападами варварів, детальніше див.: Armstrong D. Gallienus in Athens, 264 // Zeitschrift Für Papyrologie Und Epigraphik. 1987. Vol. 70. P. 235–258.

Серед богів, яких Галлієн активно використовував у своїй пропаганді, можна окремо виділити Соля, який окрім набуття згаданого вище статусу захисника, також називається побратимом (*comes*) імператора⁷⁹. *Comes* означає більш інтимний зв'язок між божеством і правителем, ніж *conservator*, хоча в цілому дані поняття були взаємозамінними⁸⁰. Крім того, у порівнянні з широким набором богів-захисників, лише Соль на монетах отримав статус побратима. Це може наштовхнути на думку, що Галлієн мав певне особливе ставлення до цього сонячного божества. *Historia Augusta*, до того ж, містить інформацію, що імператор нібито зажадав збудувати величезну статую себе в образі сонця (вочевидь маючи на увазі Соля)⁸¹. Втім таке малоймовірно, адже в цьому фрагменті автор життєпису Галлієна намагався у такий спосіб порівняти його з Нероном.

Найочевиднішим варіантом використання Соля виглядає спроба з боку Галлієна апелювати до легіонерів з Балкан, які склали доволі значну частку армії та шанували саме цього бога⁸². Ми дійсно знаходимо кілька епіграфічних пам'яток у Поетовіо в Паннонії, де легіонери звертаються до Соля у формі *Deo Soli Invicto Mithrae*⁸³, а також одну пам'ятку, де після Соля згадується Галлієн⁸⁴. Такою «солдатською» спрямованістю використання сонячного бога може пояснюватися часте використання разом з його зображенням легенд SOLI INVICTI/INVICTVS AVG⁸⁵. На це також натякає зображення бика з легендою SOLI CONS AVG⁸⁶ (рис. 6). Ця тварина мала особливе значення у мітраїзмі, який тісно переплівся з культом Соля серед легіонерів, що ми можемо бачити по епіграфіці⁸⁷. Також часте використання зображення Соля з легендою ORIENS AVG⁸⁸ може бути спробою звернення до населення східних провінцій, або ж у такий спосіб відзначити повернення контролю над римським сходом після придушення узурпаторів і відбиття персів⁸⁹. Використання Соля могло надавати певної божественності політиці Галлієна, який завдяки божественній підтримці повернув мир на схід імперії. Водночас, найбільш актуальною причиною використання Соля у пропаганді було звернення до військових, підтримка та лояльність яких мали першорядне значення для стійкості влади імператора.

Отже, для системи легітимації влади Галлієна пропаганда була важливою складовою, котрій імператор приділяв чимало уваги. Незважаючи на свій статус повноправного співправителя свого батька Валеріана у період з 253 по 260 роки, Галлієн доклав зусиль

Рис. 6. Антонініан з зображенням бика та легендою SOLI CONS AVG на реверсі

⁷⁹ RIC V.1, Gallienus sole reign, no. 583.

⁸⁰ Manders E. Coining Images of Power... P. 288.

⁸¹ HA. Gall. 18, 2-3.

⁸² de Blois L. The Policy of the Emperor Gallienus... P. 161-162.

⁸³ AE 1936, 54 = AE 1960, 351; AE 1936, 56 = AE 1960, 351.

⁸⁴ AE 1936, 53 = AE 1960, 351.

⁸⁵ SOLI INVICTO: RIC V.1, Gallienus sole reign, nos. 119, 286, 611, 620, 658; INVICTVS AVG: RIC V.1, Gallienus sole reign, nos. 639-640.

⁸⁶ RIC V.1, Gallienus sole reign, no. 285.

⁸⁷ de Blois L. The Policy of the Emperor Gallienus... P. 162.

⁸⁸ RIC V.1, Gallienus sole reign, nos. 62, 113-114, 248-251, 340, 354, 448, 451, 494-498.

⁸⁹ de Blois L. The Policy of the Emperor Gallienus... P. 166.

задля символічного й ідеологічного оновлення влади, надання їй нового начала після становлення одноосібним імператором Риму. Цьому сприяла важка політична ситуація в імперії: варварські набіги продовжувалися, у битві біля Едеси перси розбили римлян і захопили у полон імператора Валеріана, узурпатори з'являлися як у східних, так і у західних провінціях імперії. До того ж, поряд з втратою батька, Галлієн втрачає свого сина та наступника Салоніна, який гине від рук узурпатора Постума у 260 р. Це змушує імператора звертатися до Юпітера, використання якого у пропаганді спрямоване показати отримання від верховного бога римського пантеону «божественної санкції» на владу та його підтримку у відплаті ворогам Риму.

Зі стабілізацією обстановки в імперії Галлієн змінює вектор пропаганди, яка тепер прославляє імператора за настання миру, «золотої доби» та «всезагального благополуччя». Він обирає для себе Октавіана Августа в якості прикладу для наслідування та шукає додаткові шляхи укріплення власного правління, намагаючись апелювати до схожості з батьком-засновником Римської імперії. В останні роки свого правління Галлієн знову звертається до божественної тематики у пропаганді, наділяючи статусом захисника імператора на додачу до Юпітера та Аполлона одразу дев'ятох богів. Хоча конкретні причини такого кроку можуть варіюватися (зокрема не варто відкидати фактор особистості Галлієна), все ж конкретна політична ціль чітко простежується – звернення до божественного задля легітимації влади у непростий період. Це підтверджує й становлення Соля *comes* імператора, адже лояльність війська, де культ цього божества був популярний, набуває визначального значення у час поновлення активних бойових дій проти узурпаторів і варварів.

Галлієну вдавалося вміло підлаштовувати пропаганду під наявні у конкретний період часу політичні процеси в імперії. Це може продемонструвати нам, наприклад, використання Юпітера Месника у важкі перші роки одноосібного правління та пропаганда миру в часи відносної стабілізації. Крім того, пропаганда Галлієна доповнювала політичні кроки імператора. Зміна політики стосовно християн дійсно сприяла формуванню образу «оновлення влади» у цієї групи населення. Святування дециналій у свою чергу допомагало створенню відчуття настання нової, кращої доби. Відмову від придушення Постума в середині 260-х років Галлієн вдало подав як настання довгоочікуваного миру. Подібне використання пропаганди в якості складової ширшої системи легітимації влади демонструє нам її ефективність. Адже подібний підхід дозволив Галлієну в цей непростий час протриматись на посаді одноосібного імператора більше за інших римських правителів доби кризи третього століття.

Tymofii Chervoniuk

Propaganda of the Emperor Gallienus and the Legitimation of Imperial Power

Abstract: The article is devoted to the propaganda of the emperor Gallienus during his sole reign and its impact on the legitimation of imperial power. After assuming sole emperorship Gallienus contributed to ideological renewal of power. Coins and inscriptions were used as tools for imperial propaganda to legitimise Gallienus reign. At that time, the

Roman empire was in the zenith of crisis. Barbarians were ravaging Roman provinces. At the battle of Edessa, the Persian army defeated the Romans and captured the emperor Valerian I. Usurpers spawned in the eastern and western parts of the empire. Moreover, along with the capture of his father, Gallienus lost his son and successor Saloninus, who died at the hands of the usurper Postumus in 260.

With the usage of Jupiter in propaganda at the beginning of sole reign Gallienus shows 'divine sanction' of his rule by the supreme Roman god, alongside 'divine retribution' that awaits the enemies of the emperor. With the internal stabilization, Gallienus changes the vector of propaganda. Now it glorifies the emperor as a peace-bringer, creator of '*saeculum aureum*' and '*omniumque salutis*'. He chooses Octavian Augustus as a role model and an example of a good emperor to strengthen his position. During the last years of his reign, Gallienus again turns to the divine associations in propaganda. Nine gods alongside Jupiter and Apollo were named protectors (*conservatores*) of the emperor. Although the specific reasons for such a move may vary, it is clear that Gallienus tried to use the divination of his rule as a means for the legitimation of power. Sol was named *comes* of the emperor with a similar goal, to secure loyalty within the army where veneration of this deity was popular. With the renewal of the crisis and instability support of the legions started playing a decisive role.

Gallienus proved himself to be a skilful user of propaganda. He managed to adapt it according to specific political situations. Moreover, imperial propaganda was a part of a broader policy. Such an approach allowed Gallienus to secure his position as the emperor in the time of crisis and rule over the Roman empire for more than eight years.

Keywords: Emperor Gallienus, propaganda, legitimation, coins, inscriptions